

A RÉGÉSZETTUDOMÁNY HELYZETÉRŐL

GEREVICH LÁSZLÓ

A régészettudomány helyzetéről 1960. évben több vita zajlott le, mind az Akadémia Régészeti Bizottságában, mind a II. Osztály Vezetőségében. A vitának fő témája a régészet elméleti színvonala és a régészet speciális helyzetének megfelelően, az anyaggyűjtés, az ásatások helyzetének vizsgálata volt. A jelentésben ez utóbbi azért is igen jelentékeny helyet foglal el, mert a régészetre fordított anyagi erőforrásokat túlnyomórészt ezek veszik igénybe és egy sor szerkezeti kérdést vetnek fel. Különösen indokoltá tette a régészeti feltárások rendszerének taglalását az a tény, hogy az utóbbi években nagyarányúvá nőtt műemlékrestaurálási munkát megelőző ásatások, kaderszemponatokból is nehezen megoldható feladatot tűzött a szakma elé, csakúgy, mint az országszerte folyó nagy beruházások építkezései következtében megszaporodott leletmentés is. Ezzel párhuzamosan a helyi tanácsok is komoly összeget fordítanak a történeti emlékek feltárására, melyeknél a kulturális cél mellett, döntő szerepet játszik az idegenforgalmi szempont. Az örvendetesen megnőtt feladatok azonban a gyakorlati munka felé tolták el a szakmai tevékenységet és kérdésessé tették a szakmai irányítás egyöntetűségét, hiszen az ásatásokat a legkülönbözőbb főhatóságok kezdeményezik, finanszírozzák, és ez lehetlenné teszi, hogy a tervezést egy elméleti cél érdekében állítsuk. Ezek a nehézségek a figyelmet a gyakorlat, a régészeti feltárások, az anyaggyűjtések és az elmélet egységére irányították és felvetik, hogy az egység megvalósításáért bizonyos szervezeti egyszerűsítést kell végrehajtani.

Nem véletlen, hogy miért tekintjük olyan fontosnak a régészetkutatásban éppen a szervezeti kérdéseket. Az elméleti feldolgozó munkát megelőzi ugyanis a sokkal költségesebb gyakorlati feltáró munka, a kutatás technikai része. Nem téveszthetjük szem elől azt sem, hogy az utóbbi évtizedek óriási arányú és mindenre kiterjedő technikai fejlődése — aminek horderejét még áttekinteni sem tudjuk — a régészeti feltárás lehetőségeit és szempontjait nagy mértékben bővítették, hiszen alkalmazásuk is világszerte csak az utóbbi években kezdődött meg. Másrészt a komoly régészeti munka alapja az új és minél gondosabban kiásott anyag. A régészet fejlődését, irányát, tehát az új ásatások és módszerek szabják meg. Ezek irányítják a feldolgozásokat. Az

anyag seregszemléjén keresztül lehetőséget nyújtanak a szintézis számára, kitöltik az ismeretlen korszakok fehér foltjait, új típusú anyag gyűjtésén, új szempontú megfigyelésen keresztül a társadalmi összefüggés felderítését tűzik ki célul.

Más szóval, csak átgondolt, tervszerű és összehangolt arányos ásatási terv teremt olyan előfeltételeket, olyan alapokat, melyekre viszonylag gyorsan új marxista szintézist lehet építeni. Ha most megvizsgáljuk az utolsó évtized kritikai, igényét és követelményeit a régészettudománnyal szemben, nem csak a magyar föld régészetének szintézisét kérték hiába számon, de még egyes részletfeldolgozások is nélkülözték sok esetben a szintetikus látás, a törvényszerű összefüggések felismerésének, a történeti szemléletnek követelményeit.

Hiba volt, hogy a régészettudomány területén nem jöttek létre nagyobb elméleti összefoglalást célzó kollektívák, amelyek irányították, megszabták egy cél érdekében egyesítették volna a fiatalabb kutatók munkáját. Jelentékeny nevelő hatása van annak, ha egy fiatalabb kutató témája szervesen kapcsolódik, beleilleszkedik egy nagyobb összefoglaló munka keretébe, annak egész problematikája közös feladattá lesz.

A szocialista tudománytervezés éppen ezt a lehetőséget képes a végsőkéig kiaknázni; egyirányú kollektív erőfeszítéssel, az ismételten elvégzendő munkák kiküszöbölésével, a témák olyan láncolatát, hálózatát hozza létre, amely a végső eredmények minél gyorsabb, minél szélesebb alapon történő kibontakozását teszi lehetővé. Ha éppen a szélesebb alapokon felépülő, általánosabb eredmények szempontjából vizsgáljuk meg a régészeti tervezést, a célok felállításában nem látunk hibát, de már nem találjuk a részletmunkáknak ezt az egymásra utaltságát, a témák összekapcsolásának azt a vasfegyelmét, ami nélkül a terv végrehajtásának mechanizmusa nem működik.

Az ásatások kiválasztása, tematikája, eredményes lebonyolítása a kutatómunka első és döntő lépését, az anyaggyűjtést jelenti és ez természetesen az alapja a tudományos összefoglalásnak, a terv céljai végrehajtásának is. Ebben mutatkozik meg a jelentősége az ásatások tervszerűségi fokának, milyen arányban vannak képviselve az évi munkában azok a feltárások, amelyek közvetlenül a terv végső céljait szolgálják. A jelenlegi helyzet ebben a tekintetben kívánnivalót hagy maga után.

A tervfeladatok jelentékeny része csak általános kategóriában fogható össze, amely egy korszakot vagy egy egész műfajt jelöl. Az anyaggyűjtést, az ásatást, összefüggés nélküli részlettervek konglomerátuma alkotja. A tervezésnek pedig ez a lazasága abból származik, hogy az Akadémia Régészeti Bizottsága minden anyagilag és szakemberrel biztosított ásatásra engedélyt javasol. A koordinálást végző bizottság, miután az ásatási összegeknek legfeljebb 10—20 százaléka fölött rendelkezik, ugyanilyen mértékben képes csak az évi tervet a távlati terv, az elméleti összefoglalás szolgálatába állítani. Az évi ásatási terv többségében a különböző intézmények és főhatóságok gyakorlati feladatainak

végrehajtásából áll. Ez utóbbi feltárások — bár hasznosak — nem a legszükségesebbek, tehát csak csekélyebb mértékben szolgálják a régészet összefoglalása szintetikus feldolgozásának célját, pedig a távlati tervnek ez a második, egyúttal legfontosabb feladata.

Közvetve nehezíti a távlati terv végrehajtását a nagyarányú műemléki és tanácsi ásatások káderigénye is, hiszen ezek maradéktalan végrehajtására és feldolgozására elegendő szakember nem áll rendelkezésre.

A gyakorlati élet követelményein alapuló műemléki és tanácsi ásatásokat elvetni természetesen nagyon helytelen volna, azonban hasznos lenne bizonyos fokig a távlati terv érdekében módosítani, illetve a legkülönbözőbb célkitűzéseket a lehetőség szerint koordinálni és a szakemberek kapacitásának arányában csökkenteni.

Miután a régészeti feltárás tématerve nem felel meg teljesen az elméleti összefoglalás szempontjainak, a Régészeti Kutató Csoport olyan anyaggyűjtést kezdett el, amely hivatva van a terv főntebb elemzett hiányait részben pótolni. Ez a távlati terv első tervpontja: a Régészeti Topográfia. A nagy és széleskörű feladat az anyaggyűjtés rendszerességét tűzte ki céljául. Ennek keretében a még mozaikszerű munkák is megtalálják a maguk helyét. Kollektív feladatra mozgósítja régész szakembereinket és intézményeinket, alapul szolgál a lokális történetírásnak, a helytörténetnek és lehetővé teszi, hogy a nagyobb összefoglalások mindenre kiterjedő teljes anyagú gyűjtésén épülhessenek fel.

A topográfia az összes lelőhelyet és leletanyagot regisztrálja, ennek alapján a további tervásatások a leggazdaságosabban és legpontosabban jelölhetők ki és az előzetes munkák a minimumra csökkenthetők. Bár ez a hatalmas munka ugyancsak kapacitást köt le, más oldalról ez a kapacitás felszabadul azáltal, hogy nem kell minden egyes kutatónak minden egyes lelőhely anyagát és irodalmát ismételtelen összegyűjtenie. Így a kutatók által eddig elvégzett, ásatást megelőző adatgyűjtő munka komoly mértékben csökkenthető.

Mint az előzőkből kitűnik, a tervek végrehajtásának egyik nehézsége a megszorított ásatási feladatok következtében föllépő káderhiány, amely elsősorban a középkori régészetben érezteti gátló hatását. Segítségét csak az egyetemi oktatás ilyen irányú kiszélesítése nyújthat abban a tekintetben is, hogy az elmaradt kutatási területekre — így elsősorban a szláv régészeti anyag tanulmányozására — fiatal kutatókat állítunk, továbbképzésüket külföldi aspirantúrával biztosítjuk.

A kétszakú általános régészeti képzés a korábbi korszakokban, más területeken is komoly nehézségeket okozhat. Miután ezt a tanulmányi rendszert elhelyezkedési és egyéb okok teszik szükségessé, több évi speciális szakmai továbbképzés biztosítása és rendszeresítése feltétlenül kívánatos ahhoz, hogy a jó hírű magyar régészet nagymértékben megnőtt feladatait elláthassa.

A fentebbi elemzés, ha vázlatosan is, de érintette a régészettudomány speciális adottságaiból származó bonyolult helyzetét, nehézségeit. A fejlődés

képe, ha a feldolgozások és részletösszefoglalások eredményeit és számát tekintjük, a nehézségek ellenére is biztató.

Az utóbbi években, különösen azonban az utóbbi évben, az összefoglaló jellegű monográfiák, elvi jelentőségű tanulmányok száma ugrásszerűen megnőtt. Talán nem haszontalan a jelentékenyebb munkákat felsorolni, melyek kisebb részben már megjelentek, túlnyomó többségükben elkészültek, megjelenés alatt állanak. Megjelentek: Banner János monográfiája a péceli kultúráról, amely a badeni kultúra magyarországi ágát tárgyalja; Dombai János a zengővárkonyi telepet és temetőt, Magyarország egyik leggazdagabb lelőhelyét publikálta; B. Kutzián Ida: A tiszapolgár-basatanyai temető. A korai és középső rézkor összehasonlító vizsgálata, kiterjed közép- és délkelet európai valamint közelkeleti anyagra is; Bóna István bronzkori monográfiája a középső-bronzkort dolgozza fel, de összefoglalását adja az egész bronzkornak; Kalicz Nándor Északkelet-Magyarország kora-bronzkoráról készíti kandidátusi disszertációját. B. Kutzián Ida a magyar Alföld korarézkorát foglalta össze monografikus feldolgozásban. Ugyancsak még ez évben nyomdába került Patek Erzsébet: Magyarország vaskora c. feldolgozásának első része: A Dunántúl koravaskora. Mind e munkák hosszabb kutatási periódust zárnak le. Így László Gyula a magyar őstörténetet tárgyaló első kötetével rendkívül fontos és nehéz feladatra vállalkozott. Csallány Dezső: Gepidák Magyarországon c. monográfiája 150 év történetének, régészeti anyagának áttekintését nyújtja. L. Kovrig Ilona az alattyáni avar temető feldolgozásán keresztül tesz fontos megállapításokat az egész avar korszakra. A zalavári kutatások eredményeit Sós Ágnes teszi közzé. A honfoglaláskori régészeti emlékeinket Szőke Béla összefoglaló monográfiája dolgozza fel. A kutatásokat megkönnyíti majd az e korszakra vonatkozó inventárium. Török Gyula a halimbai temetőt publikálja. E fontos és teljesen föltárt temetőből igen jó kronológiát lehet felállítani Magyarország X—XII. századi lakosságának kultúrájára. A késő-középkori királyi központ művészeti és anyagi kulturáját Gerevich László: A budai Vár c. feldolgozása ismerteti.

A rómaikori összefoglalások sem hiányoznak. A Pauly-Wissova Real-enzyklopädie számára Mócsy András készítette el Pannonia történetének teljes összefoglalását, valamint Barkóczy László Pannonia lakossága történetét a markománn háborúktól a tartomány feladásáig.

Végül a magyar régészeti emelékanyag szintetikus összefoglalását a Régészeti Kézikönyv fogja nyújtani. Első kötete a paleolit, Vértes Lászlótól már nagyrészt elkészült. Folytatása az 5 éves terv keretében fog megjelenni.

E nem teljes, de jelentékenyebb monográfiákat tartalmazó felsorolás is bizonyítja, hogy a magyar régészettudomány kutatásának abba a periódusába érkezett, amely az egyes korszakok feldolgozásán keresztül, a nagyobb és átfogóbb szintézisekhez vezethet. Az el nem döntött alapvető kérdések feltárá-

sával és marxista elemzésével, a tervek célszerű fölépítésével, a kapacitás és a káderhiány leküzdésével, helyes káderképzéssel, kollektív anyaggyűjtéssel, a környező államok — elsősorban a szovjet régészet — eredményeinek felhasználásával, meg tudjuk rövidíteni a magyar régészet összefoglaló feldolgozására szükséges időt.